

Knihovny a čtenářská recepce v období raného humanismu v Čechách Bořek Neškudla

Školitelův posudek disertační práce

Doktoranda Bořka Neškudlu jsem převzal jako školitel roku 2009, kdy bylo původní téma jeho práce o svatojindřišské partikulární škole úředně změněno na průzkum knižní kultury přelomu 15. a 16. století. Neškudla je pro sledování tohoto tématu velmi dobře vybaven: na filozofické fakultě UK absolvoval obor historie – latina, je pilným překladatelem vědecké a populárně-naučné literatury, sám napsal nebo se autorsky podílel na několika knihách o antice a mnoho let je zaměstnán ve Strahovské knihovně. Po dobu doktorského studia publikoval v recenzovaných periodikách na osm odborných statí, z nichž polovina se přímo týkala tématu disertační práce.

V této souvislosti podotýkám, že Neškudlův životopis, jehož písemná forma je administrativní součástí obhajoby, je zbytečně skromný. Musím zde tedy doplnit, že v dubnu 2012 prolovem o specifikách českého humanismu reprezentoval naši vědeckou obec na mezinárodní konferenci Europa Humanistica (4th International Conference Europa Humanistica), která se za účasti kolegů téměř všech evropských zemí konala ve vile Lana (příspěvek vyšel v tematicky profilovaném Sborníku Národního muzea). Neškudla se během let 2010 – 2013 rovněž angažoval v trojčlenném autorském týmu, který s podporou Grantové agentury ČR řešil působení humanismu na českou knižní kulturu před rokem 1547. Monografii pod názvem „The Reception of Antiquity in Bohemian Book Culture from the Beginning of Printing until 1547“, vzešlou z tohoto projektu, toho času připravuje prestižní belgické nakladatelství Brepols. Dnes už nezarazí, vládne-li doktorand plynně čtyřmi světovými jazyky, ale důležitějším se jeví, že Neškudla díky této erudici a tematickému vymezení může být asi prvním českým historikem, který se tak seznámil s mnoha desítkami titulů anglo-americké a německé literatury o evropské knižní kultuře.

Na rozdíl od zahraničí, kde je tomuto oboru přinejmenším od poloviny minulého století věnována až neuvěřitelná pozornost, se u nás o knižní kultuře počalo mluvit zhruba před pěti lety. Ve srovnání s klasickou knihovnou, jejíž základy položil na začátku 20. století Zdeněk Václav Tobolka, si však nový obor nevšímá knih jen jako statických objektů, ale interdisciplinárním pohledem sleduje historické, sociální, řemeslné a kulturní vlivy transferu textů do různých čtenářských prostředí. Spojením historie, knihovny, literární vědy, kunsthistorie či sociologie mohou tak dosavadní interpretace středověku a raného novověku doznat jistých revizí. Česká věda ani vysokoškolské instituce nemají dosud žádné centrum, které by tento nový směr bádání metodicky koordinovalo. Chceme-li i tak budovat novou společenskovední disciplínu, musíme začít chronologicky od základů. Neškudla v tomto ohledu významně posílil skupinu doktorandů, kteří se vzniklé zpoždění snaží dohnat cíleným zájmem o knižní kulturu epochy mezi husitstvím a Bílou horou.

Z toho, co jsem uvedl výše, vyplývá, že před každým badatelem stojí hned několik problémů, jak se vyrovnat ani ne tak s několika desítkami domácích prací, nýbrž se záplavou relevantní cizojazyčné literatury a s rozlehlým bibliografickým terénem rukopisů, prvotisků a starých tisků. Neškudla dle mého názoru v obou směrech vykonal pro budoucí studium velký kus práce, i když riskoval, že některé pasáže jeho disertace mohou být označeny za kompilační. Je to však daň předlistopadovým desetiletím, kdy kupříkladu nová metodologie Kostnické školy k nám téměř nedolehla a ještě dnes, ač se o ní pořád mluví, nedochází praktického naplnění. Čtenáři Neškudlovy disertace si tak konfrontací mohou ozřejmit, kam až daleko dospělo studium knižní kultury v zahraničí a v jakém stadiu se nacházíme u nás.

Takto obecně a metodicky pojaté pasáže Neškudla střídá cílevědomým studiem domácích pramenů. Na jedné straně je tvoří rukopisy dochované v historickém knižním fondu domácích knihoven a na druhé straně jsou představovány monograficky uchopeným materiálem přibližujícím myšlenkové a tvůrčí postupy Řehoře Hrubého z Jelení, čelného protagonisty tzv. národního humanismu. Žánrová analýza rukopisů, byť se vzhledem k množství a potřebnému času nezakládá zatím ještě na studiu „de visu“, přinesla dosti překvapivé výsledky. Ty naznačují jisté limity, s nimiž se vzdělanost do měšťanské vrstvy společnosti přelomu 15. a 16. století šířila, a zároveň v konfrontaci s tuzemskou ediční politikou poukazují na to, že infiltrace domácího knihtisku mezi společenskou elitu i běžné měšťanské čtenáře byla pomalejší, než jsme dosud připouštěli. Získáváme tak další zorný úhel na pozdně husitskou středověkou tradici a na rozdíly v kulturním působení katolíků a utrakvistů. Takto interpretovaný výzkum přivádí Neškudlu logicky k obecnější úvaze o humanismu v Čechách, který je na rozdíl od ciziny specifický nikoli školsky a elitářsky čili důrazem na klasické období antiky, ale reformačním nábojem a důrazem na obecné dobré přebíraným ze starověké patristické literatury. Neškudla proto oprávněně polemizuje s dosud tradovaným pojmem národní humanismus a navrhuje „uvažovat o specificky úzkém proudu, který se s humanismem začal teprve seznamovat a jeho výsledky opatrně šířil mezi české zájemce“ (s. 182).

Čím déle se knižní kulturou zabývám, tím zřetelněji si uvědomuji, jak moc jde o disciplínu kolektivní. Nemám v úmyslu zakrývat, že některá místa Neškudlovy disertace si budoucně takový přístup jistě vyžádají, nechceme-li, aby jednotlivec orientovaný na historickou vědu strávil neúměrný čas přeškolováním kupříkladu ke knihovědě. Přestože tento posudek jakožto školitel píši záměrně obecněji než oponenti, musí však otevřeně zaznít, že Neškudla je naším prvním odborníkem, jenž se interdisciplinárního rozměru nezalekl a předložil disertaci, která dílem shrnuje tuzemské i zahraniční poznatky, dílem je převyšuje originálními analýzami knižních a čtenářských poměrů Čech a přitom se na nutných místech nevyhýbá polemice s doposud tradovanými názory. Kdo jen trochu pracoval ve sledovaném tématu, myslím velmi dobře a bez výčitek pochopí, že autorovi se konstrukt knižní kultury v celé své složitosti a komplexnosti počal zhmotňovat až ke konci doktorského studia. Proto bych s ohledem na případné poznámky oponentů po jistém časovém odstupu doporučoval revizi textu, který by měl být nakonec vydán tiskem. Již nyní jsem však přesvědčen, že předložená disertace požadavky na tento typ kvalifikační práce splňuje, a proto ji k obhajobě

d o p o r u č u j i .

V Praze dne 15. 4. 2014

doc. dr. Petr Voit, CSc.
školitel